

BİR ROMAN, BİR GAZETECİ: REFİK ERDURAN'IN YAĞMUR DUASI ROMANINDA BASIN HAYATI

Zehra YAZBAHAR¹

ÖZET

Bir dönemde yaşayan insanların nelere önem verdikleri, neler üzerinde durdukları, hangi vakıaları önemseyip hangilerini göz ardı ettikleri, sevinç ve üzüntüleri hakkında ipucu veren basın, Türk romanına da konu olur. Tanzimat Dönemi'nden başlayıp günümüze kadar romanımızda önemli bir konu teşkil eden ve hem medeniyetlerin gelişmesinde hem de kültürlerin aktarılmasında büyük bir öneme sahip olan basın, roman ve roman kahramanı üzerinde değiştirici özelliğe sahiptir. Bununla birlikte Tanzimat romanıyla başlayan matbuat ve matbuat dünyasında ortaya çıkan sorunlar, romanlarda sürekli vurgulanır. Bahsi geçen konuyu işleyen yazarlardan biri de Refik Erduran'dır (1928-2017). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli yazarlarından ve aynı zamanda gazetecilerinden olan Refik Erduran, 1954 yılında yayımlanan ilk romanı Yağmur Duası'nda basın hayatını ele alır. Romanda gazete patronu Şevki Bey'in gazetenin tirajını arttırmak için muhabirleri yalan haber yapmaya teşvik etmesi, basına uygulanan yasaklar, bu yasaklar nedeniyle gazetede halkın gerçek derterli yerine uydurma haberlerin yazılması, gazetecilerin uydurma haber yazmaktan duyduğu sıkıntı, gazeteler ve gazeteciler aracılığıyla haksız çıkar elde etme gibi konulara değinilir. Makalemizde romanda işlenen konudan yola çıkarak basın alanında çalışan roman kişinin meslekî yaşamından sosyal ve ekonomik durumuna, basın özgürlüğünün önündeki engellerden basının aydınlatıcı rolüne kadar farklı mevzulara yer verilmiş ve romanda basın hayatının nasıl ele alındığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refik Erduran, Yağmur Duası, basın, basın hayatı, gazetecilik, edebiyat.

ONE NOVEL, ONE JOURNALİST: PRESS LIFE IN REFİK ERDURAN'S YAĞMUR DUASI NOVEL

ABSTRACT

Giving clues about what the people of a certain era cared for, what they focused on, to which situations they attached importance and which they ignored as well as their joy and sorrows, the press has also been the subject of the Turkish novel. In other words, the press being a major theme in the Turkish novels since the Tanzimat [Reorganization] period until today has a significant role in development of civilizations and transfer of cultures and also has a changing effect on the novels and novel protagonists. The problems arising in the press and the press and news world that began with the Tanzimat novel extends up to the Republican Period and constantly emphasized in the novels. One of those authors who handle the subject

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zyazbahar@gumushane.edu.tr

theme is Refik Erduran (1928-2017). A prominent author of the Republic Period Turkish literature and also a journalist, Refik Erduran deals with the press world in his first novel *Yağmur Duası* (Rain Prayer), published in 1954. The novel covers the themes such as that the newspaper owner Şevki Bey encourages the reporters to make fabricated news for the purpose of boosting the circulation of the newspaper, the bans imposed on the press, publishing make-up news in the newspapers instead of actual problems of the public, distress and difficulty the journalists suffer due to falsified and make-up news, and solicitation of unfair advantages through the newspapers and journalists. Setting out from the themes in the novel, this study covers various roles from the professional life of the novel character, who works in the field of press, to his social and economic status, from the obstacles before the press freedom to the enlightening role of the press and assesses how the press life is elaborated in the novel.

KeyWords: Refik Erduran, Yağmur Duası, press, press life, journalism, literature

GİRİŞ

“Basın, milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, hulâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek bir istikamette yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir.”

Mustafa Kemal Atatürk¹

Bireylerin birbirleriyle iletişim kurmaya ihtiyaç duyması, yeni etkileşimlerin ortaya çıkmasını sağlar ve bunun mahsullerinden biri olan basın yayın organları da bahsi geçen ağ içinde yerini alır. Zamanla kültürel öğelerdeki değişimleri ve gelişmeleri kullanmaya başlayan iletişim, iletilerin kitlelere ulaştırılmasını sağlayan teknolojilerin bulunuşu ile birlikte yazılı ve sözlü pek çok alana yayılır. Bu sayede farklı bir biçime kavuşur ve bireylerarası anlam paylaşımı şeklinde tanımlayabileceğimiz kitle iletişimine dönüşür. Toplumu bütünleştirmek, dünyada gelişen sorunlara ya da gelişmelere ışık tutarak bireyleri aydınlatmak ve bilinçlendirmek, toplum sorunlarına karşı öneriler getirerek kamuoyuna destek olmak gibi birçok işlevi olan kitle iletişim araçlarının kamuoyundaki etkileri oldukça büyüktür (Berberoğlu 1991, Şenyapılı 1981). İletinin geniş bir kitleye iletilmesini sağlayan kitle iletişimde asıl amaç, gönderilen iletinin ya da mesajın büyük kitlelere ulaşmasını sağlamaktır. Mesajın kitlelere ulaştırılması içinse gazete, dergi, kitap, televizyon, radyo gibi çeşitli araçların kullanılması gerekir. İşte kitle iletişiminin yapılmasını sağlayan bu araçlara kitle iletişim araçları adı verilir. Kitle iletişim araçları, yazılı (gazete, dergi, kitap gibi) ve sözlü (televizyon, radyo gibi) olmak üzere ikiye ayrılır. Makalemizde ele aldığımız ve işin bizi ilgilendiren kısmı olan “yazılı basın” dönemi, matbaanın icadıyla başlar. Bunun yanında matbaanın bulunmasıyla ortaya çıkan diğer bir kavram ise “roman”dır.

Türk okurunun Batılı anlamda romanla karşılaştığı ve Türk romanının doğduğu Tanzimat Dönemi'nden itibaren basın ya da basın hayatı ile ilgili meseleler, tema olarak Türk romanında işlenir. Basın ile edebiyatın buluşmasının birinci nedeninin basının gündelik hayatımızda kapladığı ağırlıklı yer olduğunu düşünen Ömer Türkeş, ikinci neden olarak ise edebiyatla medyanın coğrafi komşuluğunu gösterir. Dolayısıyla basın ile edebiyat veya gazetecilikle yazarlık arasındaki yakınlık, bu kavramları iç içe geçirir. “Gazeteciler, özellikle köşe yazarları roman yazmaya soyunurken, doğal olarak köşelerini takip eden hazır bir okuyucu potansiyelini gözetirler. Böylelikle bizzat gazetecilerin elinden çıkma medya konulu romanlar çoğalır.” (Türkeş 2016). Diğer bir ifadeyle Türk edebiyatında modernleşmenin gazete ile başladığı ve edebiyatımıza giren roman gibi yeni türlerin gazete aracılığıyla duyurulduğu bir dönemde, gazetecilik yahut matbaacılığın romanda üzerinde durulan konulardan biri olması ya da bahsi geçen bu iki türün birbirini desteklemesi gayet normaldir.

¹ <http://www.kultur.gov.tr/TR,96477/basin.html>, 4 Ekim 2012.

Yazarlar, "Basının toplum yaşamında, siyasal yaşamda ve cumhuriyetin gelişme ve ilerlemesinde sahip olduğu yüksek görevleri anmak isterim." (<http://www.atam.gov.tr/duyurular/basin>, 20.06.2013) diyerek millet yaşamında basının önemine değinen Mustafa Kemal Atatürk gibi, basın hayatına dikkat çekmek için bu konunun eserlerinde yerini almasını isterler. Refik Erduran'ın 1954 yılında yayımladığı ve ilk romanı olan *Yağmur Duası*'nda² da 1950'li yıllarda İstanbul'da gazetecilik yapan Ferhat Gürz'ün gazetesi aracılığıyla bir Anadolu köyünde model Türk köyü kurma girişimi anlatılır. Romandaki basın hayatının ele alınışını daha anlaşılır kılmak için romanı belirli başlıklar altında incelemeyi uygun görüyoruz:

1. Basın Çalışanının Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri ile Eğitim Hayatı

Aile kurumu; aile hayatı içinde baba, çocuk, eş ya da sevgili olarak karşımıza çıkan erkeğe bazı sorumluluklar yükler. Geleneklerce biçimlendirilmiş ataerkil Türk toplumunda erkek; ailesinin yaşam koşulları ve eğitime bağlı olarak bazen toplumsal yapı içinde üstün olduğu hissettirilerek yetişir, bazen de özellikle kadınlardan yüksek bir konumda olmadığını düşünerek yaşar. Bu, coğrafyadan coğrafyaya değişen bir durumdur. Erkeklerin aile hayatında ve toplumsal yaşamda davranışlarını belirleyen en önemli etkenler arasında aldığı eğitim, ailesinin yaşam tarzı ve gelir durumu gelmektedir. Romanın merkezî kişisi Ferhat Gürz, seyahat röportajlarıyla ünlenen meşhur bir muhabirdir. Gazetecinin ekonomik durumu hakkında bilgi verilmese de yaşayış biçiminden geçim sıkıntısı içerisinde olmadığını söyleyebiliriz. Bu mesleğe yirmi dört yaşında başlar ve otuz iki yaşındadır. Yani sekiz yıldır gazetecilik yapmaktadır. Fakat romanda seyahat muhabirliği yaptığı için sık sık farklı şehir ya da ülkelere giden Ferhat'ın ailesi, eğitim durumu, gazeteciliğe nasıl başladığı ve hangi gazetede çalıştığıyla ilgili bir bilgi yoktur.

Özgürlüğüne düşkün olan Ferhat, hayatın tadını çıkararak yaşamaktan yanadır. Bu yaşına kadar neden evlenmediğini "Otuz iki yaşında bir herifin evlenme sırasının zaten gelip geçmiş olduğunu düşünebilirsiniz, fakat neyleyim ki ben birçok seneler beraber yaşamak isteyeceğim bir kadın tanımıyordum. Piyasadaki hanım kızların hepsi aynı işsiz ve mânasız hayatı sürüyor, aynı boş kafayı taşıyor, aynı aptal dedikodularla uğraşiyor, koca yakalamak için aynı pis numaraları yapıyor, velhasıl aynı şiddetle canımı sıkıyorlardı." (s. 8) sözleriyle belirtir. Daima bir değişim içinde olmayı seven genç gazeteci çevresindeki kadınları okuyup araştırmadıkları, düşünmedikleri, kendilerini geliştirmedikleri, geleneksel toplum yapısının onlara verdiği rolleri kabullenerek evde iyi bir eş bekledikleri için eleştirir ve bütün bu nedenlerden dolayı da senelerce birlikte yaşayabileceği ideal kadının olmadığını ifade eder. Aynı zamanda bir kadının egemenliğine giremeyecek kadar rahat ve özgür bir yapısı vardır. Fakat romanda idealist öğretmen tipini temsil eden Gülizar'la tanışmasından sonra düşüncelerini ve hayata bakış açısını değiştirerek ömrünün geri kalan zamanını Gülizar'la birlikte geçirebileceğini anlar. Yani Gülizar, Ferhat'ın düşüncelerinin ve böylelikle yazılarının olgunlaşmasına yardımcı olur.

² Erduran, Refik (1974). *Yağmur Duası*. Ankara: Kalite Matbaası. Romandan yapılan alıntılar, bu baskıdandır.

2. Basının İşlev ve Görevleri

2.1. Basının Kamuoyu Oluşturma ve Kamuoyunu Yönlendirme Gücü

Basın hem fikirlerin oluşturulması hem de oluşturulan fikirlerin duyurulması açısından en önemli araçlardan biri olduğuna göre basının görevlerinin başında ve temelinde kamuoyuna hizmet etmek gelir. Cahit Alican, kamuoyunda gerçek kanaatlerin oluşabilmesi için doğrudan kamuya seslenen, kitlesel düzeyde yayın yapabilen ve kuramsal sorumluluğa sahip araçların olması gerektiğini, bu bağlamda basının kamuoyunun oluşumu sürecinde kanaat oluşturmada haber verici, dikkat çekici ve kültürleştirici en etkili araç olduğunu belirtir (Alican 1974: 172). Kamuoyu üzerinde etkili olan ve insanlara haber ya da bilgi verme işlevine sahip olan basın, hayatı önem taşıdığı gibi kamuoyunun nabzını tutan araçlar arasındadır. Durum böyle olunca matbuat dünyasındaki basın çalışanları, basını hem bir silah hem de bir ışık gibi kullanmışlardır. Diğer bir ifadeyle romanlarda yer alan basın çalışanlarından bazıları basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünü toplumun çıkarları doğrultusunda kullanarak basın sayesinde insanlara ışık olmayı seçerken bazı çalışanlar da basının bu tehlikeli gücünü kişisel çıkarları için kullanarak basının en mühim işlevini suiistimal etmişlerdir. *Yağmur Duası* romanının gazetecisi Ferhat Gürz, basını gerek kendi çıkarları doğrultusunda gerek halkın çıkarları doğrultusunda kullanan bir gazetecidir.

Ferhat, çalıştığı gazetede köy ve köyde yaşayan halkın sorunlarından bahsederek Anadolu halkının durumu hususunda kamuoyunun dikkatini çeker. Ferhat'ın çalıştığı gazetenin patronu Şevki Bey, meşhur gazeteciyi Avusturya'dan gelen ve *Neue Wiener* gazetesinde çalışan Herr Mayer'i karşılaması için görevlendirir:

“Evvelki sene Avusturya'ya gittiğinde misafiri olduğun Neue Wiener gazetesi var ya? Bir muhabiri Orta Doğu turuna çıkmış, bugün üçte Yeşilköy'de olacak. Herifi karşılayıp gezdirmek lâzım. Benim arabayı al git; İstanbul'un düzgün yollarını, temizce taraflarını göster. Memleketimize hayran kaldığına filân dair bir beyanat koparmağa bak.” (s. 19).

Gazeteci, Ankara foto muhabiri Seyfi'yi de alarak Mayer'i karşılar ve Mayer'in amacının I. Dünya Savaşı sırasında bulunduğu Anadolu'nun köylerini gezerek bu köylerin durumu hakkında bilgi toplamak olduğunu öğrenir. Durumu patronuna açıklayan Ferhat, patronunun Avusturyalı muhabirle birlikte giderek köylere dair bir röportaj hazırlamasını istemesiyle içinde bulunduğu ortamdan uzaklaşarak farklı bir yolculuğa çıkar ve bu ilginç deneyimini *“Durmadan seyahat etmiş, dünyanın bütün acaip yerlerini görmüştüm ama hiçbiri beni kendi memleketimin hudutları içindeki bu değişiklik kadar şaşırtmamıştı. Birdenbire kendimi müphem bir surette alçalmış ve fakirleşmiş hissettim. Ve kızmağa başladım.”* (s. 34) sözleriyle açıklar. Çıktığı bu yolculukta önceleri hevesiz olan genç adam, bir an önce İstanbul'a dönüp kendi anlatımıyla eski “hovarda” hayatına ve “uydurma” yazılarına dönmek için can atar. Hem de yabancı bir gazetecinin, Mayer'in, kendi ülkesinin bu içler acısı durumunu yazarak dünyaya bilgi vermesini istemez:

“Mayer yine haldir haldir birşeyler yazıyordu. «Yazsın bakalım kerata, milletine anlatsın kepezeliğimizi; heriflere eğlence lâzım.» diye için için homurdanarak doğruldum. Yüksek

sesle; «Röportajınız enteresan oluyor mu, Herr Mayer?» dedim. «Oooo, nihayet uyanabildiniz! Bu kasabanın havası insanı anestezi gibi uyuşturuyor galiba?» diye güldü ve ciddileşerek ilâve etti: «Röportaj için asıl iyi durumu bugün göreceğiz. Bakalım köyleriniz ne âlemde?» (s. 35).

Ferhat, patronu Şevki Bey'in tembihlediği gibi, Mayer'in ülkesini öven bir yazı kaleme almasını ister. Anadolu'nun "verimsiz, susuz, ağaçsız" hâli karşısında utanır ve Mayer'in ülkesi hakkında olumsuz değerlendirmeler yapıp bunu yazısında dile getirerek ülkesini küçük duruma düşüreceğini düşünerek kızar. Demokratik toplumlarda kamuoyunun oluşumuna büyük katkı sağlayan basın, kamu çıkarı adına da çeşitli yönlendirmeler yapar. Çevresinde gelişen olayları doğrudan öğrenemeyen bireyler, bu olaylar hakkındaki bilgileri basın aracılığıyla öğrenirler. Avusturyalı gazeteciyle birlikte çıktığı keşif gezisinden ilk zamanlar memnun olmayan ve bir an önce dönmek isteyen Ferhat Gürz'ün gittiği köylerden birinde bu fikri değişir. Anadolu'nun hâlini halka anlatarak onları bilgilendirmeyi ve bu konuyla ilgili kamuoyu oluşturarak yardım toplamayı düşünür. Basının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücünün farkında olan Ferhat, gazetesi ve yazılarıyla çeşitli yönlendirmeler yapar. Gazetecinin gittiği köylerden biri olan Pınarlı'da tanıştığı öğretmen Gülizar ile gazeteci Gürz arasında şu konuşmaya şahit oluruz:

«(...) Siz şimdi beni bırakın da söyleyin bakalım, bu sabah köyü gezdiniz mi?»

«Gezdim.»

«Fecaatini gördünüz mü?»

«Gördüm.»

«Yazacaksınız, değil mi?»

«Evet.»

«Yani köyünüz üstüne realist bir röportaj yapmamı mı istiyorsunuz?»

«Evet.»

«Ne faydası olacak?»

«Herkes okuyacak, köy davasına ilgi duyacak. Fena mı?»

«Aynı konuda bundan önce de çok realist, çok dokunaklı şeyler yazıldı. Herkes okudu, hattâ basın altüst oldu. Vah vah denildi. Nedir bu köylerin hali denildi. Sonra? Sonrası hiç? Bize bereket lâzım, merhamet değil.»

«İyi ya işte, bu dediğinizi de yazın röportaja.»

«Kuru kuruya röportaja olmaz. İçinde pratik bir teklif bulunması lâzım... Açık, kat'î, dramatik bir şey.» (s. 86-87).

“Basın, kamuoyunun bir şekilde aynası durumundadır. Kamuoyunda oluşan düşünceler, fikirler, görüşler, sorunlar, dilekler vb. halka ve yetkililere, basın tarafından yansıtılmaktadır.” (Bülbül 2001: 40). Bu nedenle Gülizar, ülkesinde meşhur bir gazeteci olan Ferhat Gürz'den gelişmemiş köyü Pınarlı, hakkında bir yazı yazmasını ve köy sorunlarına dikkat çekmesini ister:

“(…) Şimdi sizden ricam şu: eğer bu kısacık dostluğumuza zerre kadar kıymet veriyorsanız, ne olur, yazacağınız röportaj lâfta kalmasin. Belki bir faydası dokunur bu sefer. Su bendinden filân geçtik, bir büyücek ilkokul binası yapılırsa, bir de yeni öğretmen gönderilse kârdır. İlerde gösterebileceğiniz faydalı bir iş yapmış olmak istemez misiniz? Öyle bir röportaj meslek hayatınızda bir âbide gibi kalır.” (s. 89).

Ferhat, bunun öncesinde gazetesinin bir şehitlik abidesi için yardım kampanyası başlattığını ve bu yardım kampanyasında yüz binlerce lira toplandığını dile getirerek halkın köy için de yardımlarını esirgemeyeceğini düşünür ve Gülizar'ın bu isteğine kayıtsız kalmayarak Pınarlı köyünü “model bir Türk köyü” hâline getirme maksadıyla yardım kampanyası başlatmaya karar verir:

“Fotoğrafçılar, klişeciler, ressamalar, reklâm filmcileri, mürettepler, baskı ustaları, müvezziler, posta memurları ve hattâ nakliyecilerden kurulu bir ekip günlerce çalıştı. (...) Nihayet, ayın on beşinde, bütün hazırlıklar tamam oldu.

Ayın on altısında, o güne kadar Türkiye'de hiçbir münasebetle yapılmamış genişlikte bir reklâm kampanyası başladı. Memleketin bütün büyük şehir ve kasabalarında, bilhassa İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Konya, Erzurum ve Sivas gibi nüfusu 50,000den fazla merkezlerde, afişler, tabelâlar, reklâm filmleri, mahallî gazetelerin son sayfaları, sokaklarda dağıtılan broşürler, hoparlörlü otomobiller vesaire bizim gazetede Ferhat Gürz'ün yirmi beş Nisanda yeni seyahat hâtıralarını anlatmağa başlayacağını haber verdiler. Radyolar bir hafta müddetle her gün, her saat aynı lâfi tekrarladılar.” (s. 110).

Alıntidan anlaşılacağı gibi Gülizar'la tanışincaya kadar basını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı tercih eden ve yazılarında halkın sorunlarına değinmeyen Ferhat Gürz, Gülizar'la tanıştıktan sonra basını toplumun çıkarları doğrultusunda kullanarak insanlara ışık olmayı seçer. Basın, kamuoyunu dolaylı ya da dolaysız, olumlu ya da olumsuz, az ya da çok etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Kayıhan İçel'in belirttiği gibi, bir taraftan kamusal iradeyi açıklarken, diğer taraftan da kamusal iradeye yön veren motor durumundadır (İçel 1986). İnsanların kanaatlerini değiştirmek ya da güçlendirmek için kullanılabilen basının toplumdaki ortak kanaatlerin, duygu ve taleplerin oluşmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Ferhat aracılığıyla başlatılan “Model Türk Köyü” kampanyası kısa süre içinde insanlardan büyük bir ilgi görür. Yani Ferhat'ın bu konuda kamuoyu oluşturma isteği, amacına ulaşır ve köyün daha iyi bir hâle getirilmesinin adımları atılır.

Basının işlevlerinden biri olan kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme işlevi, toplumsal çıkarlar için kullanıldığı gibi bazı basın çalışanları tarafından kişisel çıkarlara da alet edilebilir. İdealist öğretmen Gülizar'a rastlamadan önce Ferhat da basını kendi çıkarları için kullanan meşhur bir muhabirdir:

«Sizden bir ricam var Ferhat Bey.» demişti. «Anneannem hasta. Tedavisi için bu ilâçlar lâzımmış. Aradım, hiçbir yerde bulunmuyor. Aynı hastalıktan mustarip birçok tanıdıklarımız da var. Ne olur, gazeteye bir yazı yazsanız da hükûmet şunları getirtmenin bir çaresine baksın.» Ben işgüzarlık edip, «Acelesi varsa bir yolunu bulup hemen getirtelim.» dedimse de o acelesi olmadığını, ilâçların bir kere değil, devamlı surette gelmesi gerektiğini, zaten halkın da bu yüzden zarar gördüğünü ileri sürerek yazının çıkmasında ısrar etmişti. Sonunda da, «Ama sahi, siz yazı işleri müdürü değilsiniz ya! İsteddiğiniz yazıyı koyduramazsınız değil mi?» demişti. Erkeklik belâsı, ben hemen ilâç listesini kapıp bizim ticaret muhabirinin ensesine binmiştim; Ertesi gün gazetede, «Efendim, halkın sıhhatiyle oynamak ne demek! Memlekete türlü lüks eşya girerken zavallı hastalarımıza şifa verecek bu ilâçlar için döviz nasıl bulunamazmış?» diye celâlli yazılar çıkmıştı.» (s. 7).

Yakınlık kurduğu kadınlardan biri olan Jale ve Ferhat Gürz arasında geçen konuşmada Jale, Gürz'ün kimliğini kullanarak ilaçların getirilmesiyle ilgili bir yazı yazmasını ister. Ferhat, gazeteci kimliğini kullanarak yazının çalıştığı gazetede çıkararak halkın ve yöneticilerin bu konuda bilgi edinmesini ve kamuoyu oluşmasını sağlar. Görüldüğü gibi, gazetecinin çevresindekiler de basının kamuoyu oluşturma gücünün farkındadırlar ve onlar da gazetecinin kimliğinden yararlanmak isterler. Lakin Ferhat, Jale'nin getirtilmesini istediği ilaçların ithalatçısıyla anlaşarak getirtilen ilaçlar üzerinden kâr sağladığını öğrenince böyle bir işe alet olduğu için kendine kızar. Gazetesinde uydurma haberler yazan ve yer yer kendi kimliğini kullanarak halkı etkileyen Ferhat, gazeteci kimliğinin bir başkası tarafından kullanılmasını gururuna yediremez.

2.2. Basının Bilgilendirme, Eğitim ve Haber Verme Gücü

Olaylardan kamuoyunu haberdar etmek ve bazı olayları aydınlatmak zorunda olan basının, başta haber ve bilgi vermek üzere toplumu eğitime işlevi de vardır. Bu doğrultuda kamu yararı taşıyan herhangi bir olayı topluma haber vermekle yükümlü olan basın, haber ve bilgi sağlama işlevini yerine getirerek olaylar hakkında bilgi aktarmayı sağlar. Bilgi aktarırken toplumun bilgi düzeylerini, yetenek ya da becerilerini daha üst düzeye çıkararak kamuoyunu eğitmeyi amaçlar. Diğer bir ifadeyle çeşitli görüşlerin ifade edilebildiği bir alan olan basının, toplumun gelişimine büyük katkısı vardır ve her birey, çeşitli kaynaklardan hiçbir engelle uğramadan bilgi edinme hakkına sahiptir. *Hutchins Komisyonu Raporu*'nda geçen Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı'nın ana esaslarından biri de medyanın eğitsel bir araç olarak toplumun erişebilmek için yoğun çaba göstermesi gereken idealleri saptaması ve bunları açıklamasıdır (Erdemir 2003: 32-33).

Önemli olmasına rağmen dikkat çekmeyeceği düşünülen bazı toplumsal olaylar, çok fazla haber konusu olmayabilir. *Yağmur Duası*'nda bahsini ettiğimiz bu durumla karşılaşırız. Gazeteci olmasına rağmen sadece halkı eğlendiren yazılar yazmayı seçen Ferhat Gürz, patronunun onu Avusturyalı muhabir Herr Mayer'in yanında Anadolu'ya yollamasıyla Anadolu'nun daha önce hiç görmediği yoksul yüzüyle karşılaşır. Anadolu'yu gezdikçe şaşırın Ferhat, Anadolu'nun bir köyünde tanıştığı ve etkilendiği Gülizar'ın isteği üzerine gazetesinde bir yardım kampanyası başlatma kararı alır. Gülizar'ın yaşadığı köyü örnek göstererek Anadolu'nun içler acısı, yoksul hâli hakkında bilgi vermek amacıyla gazetesinde yazılar yazıp basın bilgilendirme ve haber verme gücünü kullanır:

“O gün satışın nasıl gittiğini yoklamak için şehirde dolaştım. Müvezziler yalnız bizim gazeteyi bağırıyor, ellerinde kalmayınca yeniden almak için madrabazlara koşuyorlardı. Ben ömrümde böyle hareketli satış görmedim. İşin enteresan tarafı, satılan şeyin üstünde yarı çıplak bir kadın resmi filân değil, korkunç bir fotoğraf bulunmasıydı. Herkesin elinde, vapurlarda, tramvaylarda, kahvelerde, tütüncülerin önünde, her tarafta Osman'ın suratı sırtıyor, habis bir ruh gibi vatandaşların vicdanını tırmalıyordu. Bu yüzü gördükten sonra, bu rezil herifin ne istediğini merak edip beş kuruşu toslamamak imkânsızdı.” (s. 112).

Çağdaş sistemlerde bireylerin yaşantılarında meydana gelen olayları öğrenme hakkı vardır. Diğer bir ifadeyle, günlük yaşamla alakalı her konuda bilgi edinmeleri ve bu konularda eleştiride bulunmaları bireylerin hakkıdır. Bu durum ise çevrelerinde olup biten olayların duyurulmasıyla mümkündür. İşte belirli bir fikrin oluşturulması ya da açıklanması açısından önemli araçlardan biri olan basın, düşünsel ortam oluşturulmasında etken bir araç olarak görev yapar ve kamuoyunun ifadesi olarak birçok işlevi üstlenir. Düşüncenin basın yoluyla açıklanması faal bir yol olduğuna göre basının ulaştığı bilgileri haber olarak iletmesi en önemli kamusal görevlerinden biridir (İçel 1977, Özek 1978). Ferhat Gürz de Ankara'nın 187 kilometre yakınında bulunan fakir ve perişan bir hâlde olan Pınarlı köyünü kalkındırmak ve bu köyü bir model Türk köyü hâline getirmek için yazdığı “İşte Anadolu'nun Yüzü” başlıklı yazısıyla gazete okuyucularından yardım ister. Kısa sürede kampanyanın büyük bir yankı uyandırması Ferhat Gürz'ün hayrete düşmesine yol açar ve Gürz'ün bu şaşkınlığı yukarıda verdiğimiz sözlerle gözler önüne serilir. Üstelik bu haberin, hem Babî'î'deki diğer gazeteler tarafından da yazılıp desteklenmesi hem de “Yabancı Matbuatta Akisler” ibaresiyle başka ülkelerdeki gazetelerde de “«Bir İstanbul Gazetesinin Cesurane Hareketi», «Halktan Bir Milyon Lira Toplayamazsa Bir Türk Gazetesi İntihar Edecek», «Türk Matbuatında Harakiri Tehdidi»” gibi başlıklarla çıkması Ferhat Gürz'ü daha da şaşırtır. Halkın merakını uyandırarak kamuoyu oluşmasını sağlayan gazeteci Gürz, basının kamusal görevlerinin başında gelen “haber verme ve bilgilendirme” görevini de yerine getirir. Bir anda basın, Pınarlı köyünün sözcüsü durumuna gelir ve Ziya Gökalp'in dediği gibi “her gün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okul” (Beysanoğlu 1980: 127) olma vazifesini yerine getirir.

2.3. Basının Eğlendirme, Reklam ve Tanıtım Gücü

Basın, her şeyden önce haber, röportaj gibi ürettiği ürünü geniş kitlelere sunarak pazarlama faaliyeti yapar. Bu sayede okurun davranışları ölçülerek ihtiyaçları araştırılır ve hazırlanacak haberlerin nitelikleri belirlenir. Bunun sonucunda da vereceği mesajları ya da bilgileri reklam ya da çeşitli tanıtım uygulamalarıyla kamuoyuna sunar (Bilgili 2005: 110). İnsanların ilgisini çekebilecek konulara yer vererek onları basın araçlarına yönlendirmeyi hedefleyen basının eğlendirme ve reklam işlevi, ilgi çeken konuların haber yapılmasını hedefler. Aynı zamanda kitle iletişim araçları, reklam sayesinde maddî açıdan kâr eder. Basının reklam gücünü bilen kamuoyu da kitle iletişim araçlarından yararlanır. Gazeteci Ferhat, "Model Türk Köyü Projesi" kapsamında köyde yapılacak uzun ve maliyetli işler için basının reklam gücünü kullanarak bir bankayı bu işe sponsor olup işi maddî açıdan desteklemesi için ikna eder. Bankanın projeye sponsor olması durumunda ne karşılık göstereceklerini sorması üzerine Ferhat Gürz, banka yetkilisine şu sözlerle cevap verir:

"Bu işe karışmanızın reklâm kıymetini. Bizim gazetenin kaç sattığını biliyorsunuz. Şimdi seksen bine fırladı. Millet bu meseleyle uğraşiyor. Ayın yirmi altısında birinci sayfayı yine Modelköy Projesine tahsis edeceğiz. Orada el kadar harflerle sizin iştirakinizi bildiririz, bankanızın memlekete ne büyük bir hizmette bulunduğunu anlatırız." (s. 119).

Köydeki inşaat devam ettikçe röportajların çıkacağını, başka gazetelerin bu projeye dair haberler yapacağını, haberlerde sürekli bankanın adının geçeceğini söyleyen Ferhat, bankanın reklamı için sponsorluklarının onların da kârına olacağını belirterek basının reklam işlevinden yararlanır. Banka yöneticilerini reklamın çeşitli hizmetleri ya da ürünleri tanıtıcı, halkı ikna edici bir iletişim olduğuna ve halkın dikkatini çekeceğine inandıran usta gazeteci, projeye ilgili bilgi verirken reklamın maddî getirisini de kullanır.

3. Basının Topluma Etkisi ya da Toplumun Basına Etkisi

3.1. Toplumun Gazeteciye Bakış Açısı

Çevresinde olan olayları araştıran ve kamuoyuna aktaran gazeteciler, basın hayatı içinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü bir yayın organının başarısı, gazetecilerin başarısıyla doğru orantılıdır. Diyebiliriz ki "*Günün her saatinde çevresinde olup bitenleri öğrenmek için çırpınan, meraklı ve dikkatli bakışlarla etrafı kollayan kendisi için kapalı kapı olmayan kişi muhabirdir.*" (Uyguç, Genç 1998: 128). Saygın bir meslek olan gazetecilikte muhabirler, halkı ilgilendiren tüm olayları izleyerek araştırır. İspirli'ye göre muhabir olmak bir yapı meselesidir ve duymak, hissetmek, yaşamak, coşku işidir. Gazeteyi renklendiren ve okuyucu ile bağlantı kuran muhabirlerdir. "*Onun içindir ki yaralanırlar, dayak yerler, horlanırlar. Gazetenin güçleri muhabirlerinin başarılarıyla orantılıdır. Muhabirlik, gazetecilik mesleğinin ilk ya da son basamağıdır.*" (İspirli 2000: 257). Basın, toplum için vardır ve bu nedenle toplum, bir ifade etme aracı olan basına birtakım görevler yükler. "*Bir tartışma rejimi olan özgürlükçü demokrasinin sağladığı olanaklar, halkın serbestçe kendi inisiyatifi ile kamusal sorunlar hakkında bilgi edinmesini, tartışmasını ve siyasal görüşleri ile idareyi denetlemesini ve etkilemesini sonuçlar.*" (İçel 1977: 100). Bireyler hem ülkesinde hem de dünyada olan olayları basın yoluyla öğrenme hakkına sahiptir. Basın, halka hizmet etme amacından sapıp görevini kötüye kullanırsa halk da kendini savunma hakkını kullanır.

Yağmur Duası'nda da gazeteci Ferhat Gürz, Gülizar tarafından gazeteciliğine dair ağır tenkitler alır:

“Alayla gülümseyerek iri gözlerini yüzüme dikti. Ne kadar sinirime dokunurlarsa dokunsunlar, itiraf etmeğe mecburdum ki, bunlar o âna kadar gördüğüm en zeki kadın gözleriydi. «Âfiyet olsun,» dedi. «Ama sakın yanılıp ta bütün köylü böyle yemek yer sanmayın. Şu anda bu köyde binden fazla vatandaşınız bir tas çorbaya ekme banıp karın doyurmağa çalışıyor. Neyse, böyle tatsız lâflarla keyfinizi kaçırmayayım.»

Zorla değil ya, kız benden hoşlanmamıştı. Fakat bütün bu müphem ithamlar, cinâslı laflar neden?

«Vatandaşların gıda vaziyetinin bozuk olduğuna çok müteessirim.» dedim. «Lâkin niçin bundan ben mesulmüşüm gibi konuşuyorsunuz?»

«Bir dereceye kadar mesul değil misiniz, her Türk aydını gibi?»

«Belki. Siz de bana bir dereceye kadar kabalık etseniz bir şey demeyeceğim; ama bütün aydınların vebalini bana yüklüyorsunuz gibi geliyor!»

«Affedersiniz, size kabalık etmek istemedim. Elimde değil, içinde yaşadığı cemiyete karşı vazifesini yapmıyan, onu yalnız sömürmeği düşünen insanlara kızıyorum.»

«İyi ama benim öyle olduğumu nereden...» Birdenbire aklıma bir şey geldi; mesele aydınlanıverdi. Keyifli keyifli sırttım: «Anladım, anladım! Siz de beni aday zannediyorsunuz galiba?»

«Hayır, daha fena,» dedi. «Hakikati biliyorum.»

«Hakikati mi?»

«Sizin fotoğraflarınızı her zaman görüyorum, hemen tanıdım. Ferhat Gürz değil misiniz?»

(...)

«Peki Ferhat Gürz olmak kabahat mı?»

«Değil ama, bir memleketin en meşhur gazete muhabiri olup ta o memleketi görmemezlikten gelmek büyük kabahat.» (s. 73-74).

İlk karşılaştıklarında Gülizar, “Köyün hakikatini mi yazacaksınız yoksa köydeki aşk maceralarına dair bir sürü masal mı?” (s. 75) diyerek Ferhat'ın meşhur bir gazeteci olmasına rağmen uydurma yazılar yazmasını eleştirir. Görüldüğü gibi yaşadığı memleketin sorunlarına karşı duyarlı bir vatandaş olan Gülizar ile Ferhat'ın hayata bakış açıları farklıdır. Gülizar, Ferhat'a basının sosyal sorumluluğunu yerine getirmeyen bir gazeteci olarak yaklaşır ve

gazeteciye hakikati bilip de duyurmadığı için sözleriyle yerden yere vurur. Demokrasilerde yönetim, kamuoyuna bağlıdır ve gazete de kamuoyu oluşturmak göreviyle yükümlüdür.

Gazetenin bir fabrika olduğunu düşünen Hasan Fehmi Başkut, gazetenin de tüm fabrikalar gibi bazı hammaddeleri alıp işleyerek piyasaya sürüp sattığını düşünür (Dağlı 1995). Gülizar da Ferhat'ın gazeteci kimliğini kullanarak memleketinin sorunlarını halka duyurmasını ister. Gülizar'a göre basın başat görevlerinden biri kamuya hizmet etmekse Ferhat da bir gazeteci olarak gelişen olaylardan kamuoyunu haberdar etmelidir. Gülizar sayesinde düşünceleri ve gazeteciliğe bakış açısı değişen Pınarlı köyünün sorunlarını gazetesinde yazıp yardım kampanyası başlatarak hem Gülizar'ın hem de köy halkının gözünde yücelir. Hatta köy halkı tarafından kahraman ilan edilir.

3.2. Gazetecinin Topluma ve Basın Sektörüne Bakış Açısı

Toplum, gazetecilere karşı olumlu ya da olumsuz birçok anlam yükler. Nasıl gazetecinin toplumun gözünde bir yeri varsa gazetecinin de hem toplum hakkında sahip olduğu bir fikri hem de basın sektörü, kendisi veya çalışma arkadaşları hakkında düşünceleri vardır.

Gülizar'ın gazeteciliğiyle ilgili söylediği sözlerden etkilenmesiyle birlikte gazeteciliğe dair görüşleri değişen Ferhat, "Model Türk Köyü" kurmayı amaçlar ve toplumsal konulara ağırlık vererek topluma bakış açısını değiştirir. Bu değişimden sonra "Gülizar! O da burada doğmuştu ve şimdi herhangi bir Avrupa salonundaki züppe karıları kışkandıracak kadar cazip, zeki, mükemmel bir insandı. Demek olabiliyordu bu iş? Şimdiki rezalet Allahın emri değildi demek? Gülizar, istikbalin Türk köylüsüydü!" (s. 77) cümleleriyle tasvir ettiği Gülizar'ın sevgisini kazanır. Gülizar'ın kendinden önce toplumu düşünerek toplumun kalkınmasını arzu etmesi karşısında oldukça etkilenen Ferhat, bu idealist öğretmeni meslek hayatı boyunca onun gazeteci kimliğinden yararlanan diğer kadınlardan farklı bir yere oturtur.

Pierre Denoyer, gazeteyi "en dayanıksız sebzelerden ve meyvelerden daha çabuk değerini ve tazeliğini kaybeden bir mal" olarak tanımlar. Denoyer'e göre, "Belirli bir saatte değer fiyatıyla sattığınız bu nesne, birkaç saat sonra havadisler bayatladığı için değersiz bir hale gelir. Haberler tazeliğini kaybettiği andan itibaren basılmış olan gazete, kâğıdının ağırlığı karşılığı olan değere satılmaz." (Denoyer 1954: 22). Refik Erduran'ın yedi bölümden oluşan romanı *Yağmur Duası*'nda Ferhat Gürz'ün çalıştığı gazetenin patronu Şevki Bey, gazetesinde çıkan yazılarla halkın dikkatini çekip gazete satışlarını arttırmak istediği için muhabirlerini yalan yazılar yazmaya zorlar ve bunu halkın da istediğini savunur. Yani "Gazete patronu, halkın bunların uydurma röportaj olduğunu bilmelerine rağmen yine de ne yazılmış diye merak ettikleri için okuduklarını düşünmektedir." (Atabek 2008: 171). Bir hayır müessesesi işletmediğini söyleyen Şevki Bey için insanlar, gazetede toplumsal bir konu olan köy kalkınmasından ziyade vakit geçirmelerini sağlayacak eğlenceli konular görmek isterler. Aynı zamanda Türk insanının Batı'ya düşkünlüğünü ve Batılı bir insanın övgüsünün onlar için ne derece önemli olduğunu "«(...) 'Tenkid Kralı Mayer Türkiye'yi beğendi.' filân diye yazabilirsek iyi olur. Bizim halk bayılıyor ecnebiler tarafından

pohpohlanmağa.»” (s. 20) sözleriyle açıklar. Şevki Bey, halka onların istediği toz pembe dünyayı sunarak hem halkı eğlendirdiklerini hem de gazetesinin para kazandığını düşünür.

4. Basında Ticarî Kaygı ve Halkın İlgisini Çekme İsteği

Rekabet, kitle iletişim araçlarının çoğalması ile artmıştır. Dolayısıyla bu rekabet ortamında basın hayatı içinde kendine yer edinmeye çalışan gazeteciler de çoğu zaman hem kendi hem de çalıştığı basın organının çıkarları doğrultusunda hareket ederler ve çalıştıkları basın organının ticarî değerini arttırmak amacıyla kurumun yayın politikasına göre davranmak zorunda bırakılırlar. Diğer bir ifadeyle haberin ya da yazdıkları yazıların karşılığının, paraya dönüştüğü bir basın ahlakı içinde bulurlar kendilerini.

Basının rolü, bilgi ve haber vermektir. Ancak basın, bu rolünden çıkarak insanları biçimlendirme ve yönlendirmeye doğru giderse o zaman hem meslekî hem de ahlakî kurallardan sapmış olur. Toplumu yönlendirmek için haber yerine propaganda yapmak, kamu çıkarı yerine kişisel çıkarları savunmak doğru değildir (Çakır 2007: 88-89). Şevki Bey de toplumsal olaylara haber ve tiraj gözüyle bakar. Ferhat Gürz, sadece gazetenin tirajını düşünen patronu Şevki Bey ile kendi duyguları arasında kalsa da Şevki Bey'in isteklerine göz yumar. Patronunun sağladığı imkânları kullanarak seyahat eder ve bu seyahatlerden hareketle de gerçekmiş gibi gösterdiği hayal ürünü, asparagas yazılar yazar:

“«Güney Kutbuna gideceksin.»

«Ne!»

«Memnun olmadın mı?»

(...)

«İyi ama, benim bildiğim Güney Kutbunda insan yoktur.»

«Yoksa yarat, uydur!»

«Nasıl uydurayım?»

«Ne bileyim ben, onu da sen düşün. Meselâ bir Avrupa heyeti orada keşfe çıkmış olsun, aralarında güzel karılar bulunsun, sen de onlara katılmış ol, karılarıyla nasıl dalga geçtiğini yaz!»

«Nasıl olur canım! Kutup seferi yapılırken bütün dünyanın haberi oluyor. Ben tek başıma Güney Kutbuna gidemem zaten. 'Gittim' desem de kimse inanmaz.»

«Bize lâzım olan inanmaları değil. 'Şu köpoğlu herif bakalım ne palavralar atmış?' diye merak edip alsınlar, kâfi.!»

«Arada ben kepaze olursam olayım, öyle mi?»” (s. 21).

Kitle iletişim araçlarında çalışan yayıncılar geçmişte de günümüzde de basında ahlak sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorun yayıncıyı, “her türlü yol kullanılarak hedef kitleyi belli bir gazeteyi, dergiyi, kitabı okumaya ya da herhangi bir kanalı izlemeye yönlendirmeli ve inandırmalı” gibi bir bölünmüşlüğüne içine çeker. Kitle iletişim araçları yalnızca bireyleri bilgilendirmek ve bilgisini genişletmek amacıyla haber alıp vermez, kendi düşüncesine ve ticarî kaygısına uygun bilgiler de aktarır.³ Bu da gerçeğe ilişkin bilgilerin tam olarak yansıtılmamasına ve gerçeklikten sapılmasına yol açar. Bu yönüyle basın, büyük bir ahlakî sorumluluk içinde olmak durumundadır (Encabo 1997: 285-290). Ferhat, sadece gazetenin tirajını düşündüğü için kaçık olarak nitelendirdiği patronu Şevki Bey’in tirajı arttırmak için her yola başvurabileceğini “*Bu bahis açıldığı zaman gözlerine tehlikeli bir pırıltı gelir; inanırsınız ki, başı belâya girmeden becermenin bir yolunu bulsa, sırf «Karımı Nasıl Zehirdim» diye bir röportaj serisi basabilmek için karısını zehirlenmekten çekinmeyecek.*” (s. 19) sözleriyle ifade eder. Baskı sayısını yükseltmek amacıyla akla gelen her yolun mübah olduğunu savunan ve bu doğrultuda hareket eden Şevki Bey için gazetesi, ticarî bir sermayeden ibarettir. Asıl görevi gerçek bilginin yanında olarak bu bilgileri topluma aktarmak olan basın, toplumu etkileyen veya ilgilendiren olayların topluma iletilmesi, olayların topluma verilmesinde objektif olma ve doğru bilgilendirme niteliğini kaybetmemelidir. Oysa Şevki Bey ve onun aracılığıyla gazetesinde çalışan muhabirler, halkın gerçekler yerine onları eğlendiren asparagas yazılardan hoşlandığı düşüncesiyle, toplumu gerçeklerle karşılaştırmak bir yana bu gerçeklere göz yumup kulak tıkamayı tercih ederler. Yani Şevki Bey, haberleri kendi çıkarları doğrultusunda alıp topluma aktarır. Habere konu olan olay ya da bilgiler bir amaç olarak değil, toplumun doğru ve tarafsız haber almasını sağlamak amacıyla bir araç olarak kullanılmalıdır. Fakat en çarpıcı haberleri verebilmek için birbirleriyle yarışan gazeteler, büyük bir rekabet içinde olduklarından asparagas haberler çoğalmaktadır. Şevki Bey de bu rekabet ortamında yitip gitmemek için her gün rakip gazetelerin haberlerini kontrol eder ve kendi gazetesinin herhangi bir haberde atlayıp atlamadığına bakar.⁴ Gazeteci, bütün yazılarının sorumluluğunu üzerine almalıdır. Uluslararası Basın Şeref Yasası’na göre “*iftira, delilsiz, ispatsız iddia ve suçlama belge ve delilleri değiştirme, olmayanı olmuşdan,*

³ Kısaça “haber alma, haber verme, haberleşme; tanıtma” (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.554de3f60b9260.97501242) olarak tanımlayabileceğimiz enformasyon sözcüğü, belli bir sürecin varlığına işaret eder. Yorumsuz ve içeriksiz şekiller veya olgular olan veriler, programlı ilişkiler çerçevesinde bir araya getirilerek temeli iletişime dayanan enformasyona dönüşürler. Burada amaç, alıcının herhangi bir konudaki fikirlerini değiştirerek alıcının değerlendirmeleri üzerinde etki ya da bakış açısında fark oluşturmaktır. Bu konuda bilgi için bakınız: Arhan vd. 1998; Bülbül 2001; Davenport, Laurence 2001; Encabo 1997; Rigel 1993; Tokgöz 1981.

⁴ Necip Fazıl’ın piyeslerine baktığımızda piyeslerinde yer verdiği konulardan birinin “basın eleştirisi” olduğunu görmekteyiz. Sanatkârın *Bir Adam Yaratmak* piyesindeki gazete patronu Şeref ile *Yağmur Duası*’ndaki Şevki Bey, hayata bakış açıları ve kişilikleri noktasında benzer özellikler göstermektedirler. Toplumsal bozukluklar ve ahlaksızlıkların eleştirildiği *Bir Adam Yaratmak* piyesindeki gazete patronu Şeref, tıpkı Şevki Bey gibi sadece kendi çıkarını düşünen bir insandır. Çevresindeki insanlardan kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmaya çalışan Şeref, gazetesinin tirajını yükseltmek amacıyla manevi değerleri yok sayabilecek ve ilgi çeken her şeye gazetesinde yer verebilecek kadar bencildir. Gazetesine “halkı bilgilendiren bir araç” olarak bakmaktan ziyade “ticarethane” olarak bakan Şeref’in bu tavrı, “*toplumun çeşitli tabakalarındaki yozlaşma ile birlikte gazetenin de bir iletişim aracı olmaktan çıkarak sansasyonel haberler ve magazinle dolu bir mecmua hâline dönüştüğünü gösterir.*” (Şen 2017: 128). Her iki eserde de etik değerlerin yerini çıkar ilişkilerine bırakması hem toplumsal hayattaki hem de basının hayatındaki ahlaki yozlaşmanın bir göstergesidir. *Bir Adam Yaratmak*’taki basın eleştirisinin gazete patronu Şeref üzerinden yapılması gibi *Yağmur Duası*’ndaki basın eleştirisi de gazete patronu Şevki Bey üzerinden yapılır ve Şevki Bey ile Şeref, basına yükledikleri anlam hususunda birleşirler.

olmuşu olmamış gibi gösterme yazılan, meslekte işlenebilecek kusurların en büyüğüdür." (Perin 1975: 130). Lakin basında ahlak kavramını önemsemeyen Şevki Bey için önemli olan gazetesinin tirajını arttırmaktır. Ferhat ve gazetede çalışan diğer muhabirler, uydurma haber yazmaya ikna olmuş durumdadırlar. Ancak olmayan bir olayı olmuş gibi halka veren Ferhat'ın, Anadolu'nun bir köyünde tanıştığı Gülizar'dan sonra fikirlerinde değişiklik olur. Ferhat, patronunun görevlendirmesiyle, Orta Doğu ülkelerindeki ilerlemeyi görüp bildirme amacıyla Anadolu'nun köylerini gezmek isteyen Avusturyalı gazeteci Mayer'le birlikte bir geziye çıkar. Türkiye'de birkaç büyük şehir merkezinden başka yer bilmediğini öğrendiğimiz Ferhat, ilk kez Anadolu'nun köylerini görecektir. Bu durum karşısında Mayer, "*«E nasıl muhabirlik ediyorsunuz öyleyse?»*" (s. 24) diyerek şaşkınlığını belirtir. Mayer'in bile Anadolu'nun durumuyla alakalı yazı yazmak amacıyla Avusturya'dan gelmesi ve hatta kendi ülkesinin -Anadolu'nun- durumuyla ilgili kendinden daha fazla bilgiye sahip olması çoğunlukla yabancı ülkelere dair yazılar yazan Ferhat'ı utandırır. Gülizar'ın teşvikiyle köy için bir yardım kampanyası başlatmaya karar veren Ferhat, bunun çalışmalarına başlar. Aynı zamanda bugüne kadar kendi ülkesinin sorunlarıyla ilgilenmemesinin üzünlüğünü de "*«Ağalar, bir Türk gazetecisi olduğum halde sizin hayatınıza ve dertlerinize daha evvel ilgi göstermediğim için hepinizden özür dilerim.»*" (s. 95) sözleriyle dile getirir ve bunu düzeltmek için köyün ve köy halkının sorunlarını anlatan bir yazı yazacağını, yardım kampanyası başlatacağını söyler. Pınarlı'ya birlikte gittiği gazeteden arkadaşı foto muhabiri Seyfi, bu konudaki fikrini şu cümlelerle belirtir: "*«Patron ne bu resimleri basar, ne de senin röportajını. Bassa da milletin midelerini bulandırıp âsâbını bozmaktan başka bir işe yaramaz.»*" (s. 101). Seyfi, sadece gazetenin tirajını arttırmayı hedefleyen patronu Şevki Bey'in bu haberi yapmayacağını, patronun haberi yapsa bile halkın Anadolu'nun sorunlarına ilgi göstermeyeceğini ileri sürer. Ferhat, İstanbul'a dönerek patronuna "model Türk köyü kurma projesini" anlatır. Projenin gazete tirajını en az otuz bin arttıracığını, haberin üç gün gazetenin birinci ve ikinci sayfalarında çıkmasını ve iki yüz bin reklam masrafının yapılmasının gerekli olduğunu da sözlerine ekler. Ferhat, ilk başta projeye sıcak bakmayan Şevki Bey'i ikna etmeye çalışır:

«(...) karşınıza çıkan bu fırsatı korkaklığınız yüzünden teperseniz, gazetenizden derhal ayrılacağım. En kuvvetli rakibinizin yanına gireceğim ve bundan sonra bütün zekâmı sizin gazetenizin tirajını düşürmek için yollar aramağa hasredeceğim. İhtiyarladığım zaman torunlarıma diyeceğim ki, 'Benim ömrümün sekiz senesi ölü senelerdir, çünkü o müddet zarfında vaktimi ziyan ettim, Şevki Bey adında pis bir herifin yanında çalıştım.'»" (s. 107-108).

Sonunda Şevki Bey, Ferhat'ın teklifini kabul eder ve çalışmalar tamamlanır. Sekiz senedir asparagas haberler yapan Ferhat, toplumsal olaylara yönelerek belki de vicdanını rahatlatmaya çalışır. Uydurma yazılarından sonra ilk kez toplumun yararına bir proje gerçekleştirmesi ve Türk gazetecisi olarak Türk insanının sorunlarını yazması onu heyecanlandırır.

SONUÇ

Matbaanın bulunması ve kent soylu okur kitlesinin ortaya çıkmasından sonra gelişen roman hem tarihsel koşullara bağlı olması hem de yazarına geniş bir özgürlük ile deney alanı sağlaması sebebiyle toplumların sosyal laboratuvarıdır. Zira toplumdaki değişimlerden beslenen ve malzemesini insanın oluşturduğu bu tür, bağlı bulunduğu toplumun zaman içinde değişen sosyal yapısını, zevkini ya da dünya görüşünü vermesiyle birlikte hayatı düzenleyen ve yönlendiren bir özelliğe de sahiptir. Yani roman farklı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve kültürel kimlikler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Toplumlarda yaşanan olayların izlerini romanlarda görmek mümkündür. Romanlarda hayata dair neredeyse her şeyi bulmak mümkünse hayatın merkezinde yer alan basın da romanlarda işlenmesi kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle insanı ve onun hayatını aksettiren, dolayısıyla romana konu olan basının Türk romanında işlenen konulardan biri olduğu sonucuna ulaşabiliriz. İşte matbuat ve roman dünyasını birleştiren makalemizde, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli romanında basın hayatı konusunu incelemeye çalıştık. Romanda gazeteci kimliği ile karşımıza çıkan Ferhat Gürz aracılığıyla yazar, dönemin sosyal ve kültürel yapısının Türk basınına, basının da bahsi geçen romana nasıl yansıdığını ortaya koyar. Diğer bir ifadeyle medyada çalışmış bir isim olan Refik Erduran, yıllar süren meslek yaşantısını Ferhat Gürz karakteriyle romana aktarırken hem toplumsal olaylara bir haberci gözüyle bakıp derinlere iner hem de basın dünyasının eleştirisini yapar. Rekabetin her türlü ahlaki ve moral değeri yerle bir ettiği bir dünyada, yazarın gazeteci tiplemesi Ferhat, kendi değerlerinden bazı durumlarda taviz veren fakat toplum tarafından tanınan bir gazetecidir.

Önceleri suya sabuna dokunmayan bireysel yazılar kaleme alan gazeteci roman kişisi, Pınarlı köyünde tanıştığı idealist öğretmen Gülizar sayesinde bir değişime uğrar. Yani Gülizar, Ferhat üzerinde değiştirici bir rol üstlenerek Ferhat'ın hem ailevi hem sosyal hem de meslekî hayatıyla ilgili düşüncelerinin değişmesini sağlar. Böylelikle basının sadece "eğlendiren" tarafının dışında bir de "kamuoyunu bilgilendiren ve bilinçlendiren" tarafının da olduğu şuurunu kazanan genç adam, bu doğrultuda basını ve gazeteci kimliğini kullanarak Pınarlı köyünü kalkındırma projesini başlatır. Proje ile köye yol, baraj, okul ve hastane inşa edilmesi amacıyla çalışmalar yapılmasını sağlayan Ferhat, model Türk köyü kurma girişimini hayata geçirir. Düşüncelerindeki değişimden önce halkın ilgisini çekmek, halkı eğlendirmek ve çalıştığı gazetenin tirajını arttırmak amacıyla hareket eden gazeteci, basını sadece geçim kaynağı olarak görür. Fakat kendi yaşadığı dünyanın içinden çıkıp, Anadolu'nun bir köyünde -Pınarlı'da- gerçeğin soğuk yüzüyle karşılaşınca yazılarında toplumsal olaylara da yer verir ve bir köyü kalkındırmak için elinden geleni yapar. Girdiği yeni yolda da gazeteci kimliğini kullanır. İncelediğimiz bu roman, basın hayatının iç yüzünü ve basının bilgi vererek kamuoyu oluşturma ya da kamuoyunu yönlendirme etkisini göstermesi açısından da önem taşır.

KAYNAKÇA

- Alican, Cahit (1974). "Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Gazete ve Halk Eğitimi". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllığı-1973*. Ankara: Sevinç Matbaası. s. 213-240.
- Arhan, Faruk; Demirer, Temel; Hozatlı, Umur; Orhangazi, Özgür ve Özbudun, Sibel (1998). *Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Atabek, Gülseren Şendur (2008). *Türk Romanında Gazeteciler*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı.
- Berberoğlu, Güneş (1991). *Basın İşletmeciliği*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Beysanoğlu, Şevket (Hazırlayan) (1980). *Ziya Gökalp Makaleler IX Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgili, Can (2005). "Medyanın Ekonomisi ve Medya Ürününe Etki Biçimleri". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Akademik Yayını*. 3 (3). s. 95-112.
- Bülbül, Rıdvan (2001). *İletişim ve Etik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çakır, Hamza (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. Konya: Tablet Yayınları.
- Dağlı, Nevzat (1995). *Gazete Yayımlama Teknikleri*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Davenport, Thomas H. ve Prusak, Laurence (2001). *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Elleriindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler*. Çeviren: Günhan Günay. İstanbul: Rota Yayınları.
- Denoyer, Pierre (1954). *Modern Basın*. Çeviren: Adnan Cemgil. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Encabo, Manuel Nunez (1997). "Gazetecilik Etiği ve Demokrasi". *Medya, Kültür, Siyaset*. Derleyen: Süleyman İrvan. Ankara: Alp Yayınevi, s. 283-295.
- Erdemir, Filiz (2003). *Türk Basınında Örgütlenme Çabaları: Örnek Olay "Basın Konseyi"*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erduran, Refik (1974). *Yağmur Duası*. Ankara: Kalite Matbaası.
- İçel, Kayıhan (1977). *Kitle Haberleşme Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- İçel, Kayıhan (1986). "Günümüzde Basının Kamusal Görevleri". *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İspirli, Muhammet (2000). *Medya Gerçeği ve Haberciler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özek, Çetin (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Perin, Cevdet (1975). *Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rigel, Nurdoğan (1993). *Kâğıt Kaplanlar*. İstanbul: Der Yayınları.

Şen, Can (2017). *Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenyapılı, Önder (1981). *Toplum ve İletişim*. Ankara: Çağ Matbaası.

Tokgöz, Oya (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Uyguç, Ünal ve Genç, Ali (1998). *Radyo Televizyon Haberciliği*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

